

เนตติปกรณ์ (๕)

ดร.สุภีร์ ทุมทอง

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

๘๐๓ ๑๑๑ เนตติปกรณ์

(Netti Pakarana)

หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต

สาขาบาลีพุทธศาสตร์ แบบบ ๒.๒ รุ่นที่ ๑

สุภีร์ ทุมทอง ป.ธ.๔, บาลีใหญ่, วศ.บ., พธ.ม., พธ.ด.

supee2t@gmail.com, www.ajsupee.com

๑. คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาคัมภีร์เนตติปกรณ์ในด้านความหมาย โครงสร้าง และเนื้อหา โดยละเอียด วิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการอธิบายหลักธรรมอย่างเป็นระบบ

๒. วัตถุประสงค์รายวิชา

๑. เพื่อให้นิสิตเข้าใจความเป็นมาและความหมายของคัมภีร์เนตติปกรณ์
๒. เพื่อให้นิสิตเข้าใจโครงสร้างของคัมภีร์เนตติปกรณ์
๓. เพื่อให้นิสิตเข้าใจเนื้อหาของคัมภีร์เนตติปกรณ์
๔. เพื่อให้นิสิตเข้าใจรูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ในคัมภีร์เนตติปกรณ์
๕. เพื่อให้นิสิตนำรูปแบบในเนตติปกรณ์ไปใช้ในการอธิบายพระพุทธพจน์ได้

๓. การวัดและประเมินผล

๓.๑	การเข้าชั้นเรียนและความสนใจ	๑๐	คะแนน	
๓.๒	สอบปลายภาคเรียน	๔๐	คะแนน	
๓.๓	งานค้นคว้าวิจัย และส่งรายงาน	๕๐	คะแนน	
		รวม	๑๐๐	คะแนน

๑.๓ โครงสร้างคัมภีร์เนติปกรณ์

๑. **สังคหواره** แสดงสรุปประมวลเนื้อหาโดยย่อของคัมภีร์ไว้ทั้งหมด
๒. **อุทเทศواره** แสดงหัวข้อที่ตั้งขึ้นไว้เป็นอุทเทศ
๓. **นิทเทศواره** แสดงคำจำกัดความของหัวข้อที่ตั้งขึ้นไว้ในอุทเทศทั้งหมดโดยสังเขป
๔. **ปฎินิทเทศواره** แสดงความหมายและลักษณะของหลักการตามหัวข้อที่ตั้งขึ้นไว้ในอุทเทศโดยละเอียด พร้อมยกพระพจน์ในพระไตรปิฎกมาเป็นตัวอย่าง วิเคราะห์และอธิบายประกอบความเข้าใจ แยกเป็น ๔ ตอน ได้แก่
 - ๔.๑ **हारविंग्वारः** แสดงขยายความหาระ ๑๖ โดยละเอียด
 - ๔.๒ **हारसंपात्वारः** แสดงวิธีการอธิบายพระพุทธรพจน์เดียวโดยประกอบหาระทั้ง ๑๖
 - ๔.๓ **न्यसमुद्धान्वारः** แสดงวิธีการอธิบายอรรถะของพระพุทธรพจน์
 - ๔.๔ **सासनपिण्डान्वारः** แสดงการจัดหมวดหมู่ของพระพุทธรพจน์โดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก

๑.๔ เนื้อหาของคัมภีร์เนตติปกรณ์

เนื้อหาหลักของคัมภีร์เนตติปกรณ์ มีอยู่ ๓ ส่วน

ได้แก่ ๑. ทหาระ ๑๖ ๒. นยะ ๕ ๓. สาสนบัญญัติ ๑๖ และ ๒๘

๑. ทหาระ ๑๖ ได้แก่ (๑) เทสนาทหาระ (๒) วิจัยทหาระ (๓) ยุตติทหาระ

(๔) ปทัฏฐานทหาระ (๕) ลักขณทหาระ (๖) จตุพยูหทหาระ (๗) อาวัฏฐานทหาระ

(๘) วิภัตติทหาระ (๙) ปริวัตตนทหาระ (๑๐) เววจนทหาระ (๑๑) ปัญญัตติทหาระ

(๑๒) โอตรณทหาระ (๑๓) โสธนทหาระ (๑๔) อธิฏฐานทหาระ (๑๕) ปริกขารทหาระ

(๑๖) สมารูปนทหาระ

๒. นยะ ๕ ได้แก่ (๑) นันทียาวัฏฐานัย (๒) ติปุกขลนัย (๓) สีหวิกกีฬตนัย

(๔) ทิสาลอจนนัย (๕) อังกุสนนัย

๑.๔ เนื้อหาของคัมภีร์ของเนตติปกรณ์

๓. **ศาสนบัญญัติ ๑๖** ได้แก่ (๑) สังกิเลสภาคียสูตร (๒) วาสนาภาคียสูตร
(๓) นิพเพธภาคียสูตร (๔) อเสกขภาคียสูตร
(๕) สังกิเลสวาสนาภาคียสูตร (๖) สังกิเลสนิพเพธภาคียสูตร
(๗) สังกิเลสอเสกขภาคียสูตร (๘) สังกิเลสนิพเพธอเสกขภาคียสูตร
(๙) สังกิเลสวาสนานิพเพธภาคียสูตร (๑๐) วาสนานิพเพธภาคียสูตร
(๑๑) ตัณหาสังกิเลสภาคียสูตร (๑๒) ทิฏฐิสังกิเลสภาคียสูตร
(๑๓) ทุจจริตสังกิเลสภาคียสูตร (๑๔) ตัณหาโวทานภาคียสูตร
(๑๕) ทิฏฐิโวทานภาคียสูตร (๑๖) ทุจจริตโวทานภาคียสูตร

๑.๔ เนื้อหาของคัมภีร์เนตติปกรณ์

๓. **ศาสนปัญฐาน ๒๘** ได้แก่ (๑) โลกียสูตร (๒) โลกุตตรสูตร (๓) โลกียโลกุตตรสูตร (๔) สัตตาทิฏฐานสูตร (๕) ัมมาติฏฐานสูตรที่ (๖) สัตตัมมาติฏฐานสูตร (๗) ญาณสูตร (๘) ญะยสูตร (๙) ญาณญะยสูตร (๑๐) ทัสสนสูตร (๑๑) ภาวนาสูตร (๑๒) ทัสสนภาวนาสูตร (๑๓) สกวางนสูตร (๑๔) ปรวจนสูตร (๑๕) สกปรวจนสูตร (๑๖) วิสัชชนียสูตร (๑๗) อวิสัชชนียสูตร (๑๘) วิสัชชนียาวิสัชชนียสูตร (๑๙) กัมมสูตร (๒๐) วิปากสูตร (๒๑) กัมมวิปากสูตร (๒๒) กุสลสูตร (๒๓) อกุสลสูตร (๒๔) กุสลากุสลสูตร (๒๕) อนุญญาตสูตร (๒๖) ปฏิขิตตสูตร (๒๗) อนุญญาตปฏิขิตตสูตร (๒๘) ถาสสูตร

มูลบท ๑๘ นัย ๓

มูลบท ๑๘		นัย ๓
สังกิเลส ๙	โวทาน ๙	
ตัณหา อวิชชา	สมณะ วิปัสสนา	นันทิยาวิภูษณนัย
โลภะ โทสะ โมหะ	อโลภะ อโทสะ อโมหะ	ติปุกขลนัย
สุภัสสังญา สุขัสสังญา นิจจัสสังญา อัตตัสสังญา	อสุภัสสังญา ทุกขัสสังญา อนิจจัสสังญา อนัตตัสสังญา	สีหวิกกีฬิตนัย

มูลบท ๑๘ กับ นันทิยาวรรณนัย

มูลบท ๕ คือ สมณะ อโลภะ อโทสะ อสุภสังญา ทุกขสังญา
จัดเป็นสมณะ

มูลบท ๔ คือ วิปัสสนา อโมหะ อนิจจสังญา อนัตตสังญา
จัดเป็นวิปัสสนา

มูลบท ๕ คือ ตัณหา โลภะ โทสะ สุภสังญา สุขสังญา
จัดเป็นตัณหา

มูลบท ๔ คือ อวิชชา โมหะ นิจจสังญา อตตสังญา
จัดเป็นทวิภูมิจิ

มูลบท ๑๘ กับ ตีปุ๊กขลนัย

มูลบท ๔ คือ วิปัสสนา อโมหะ อนิจจสัญญา อนัตตสัญญา จัดเป็นอโมหะ

มูลบท ๔ คือ สมณะ อโลภะ อสุภสัญญา ทุกขสัญญา จัดเป็นอโลภะ

มูลบท ๑ คือ อโทสะ จัดเป็นอโทสะ

มูลบท ๔ คือ ตัณหา โลภะ สุภสัญญา สุขสัญญา จัดเป็นโลภะ

มูลบท ๔ คือ อวิชชา โมหะ นิจจสัญญา อตตสัญญา จัดเป็นโมหะ

มูลบท ๑ คือ โทสะ จัดเป็นโทสะ

มูลบท ๑๘ กับ สี่หวิกกี้พิตนัย

- ตัณหา สุภัสสัณฺญา จัดเป็นวิปัลลาสที่ ๑
อวิชชา นิจจสัณฺญา จัดเป็นวิปัลลาสที่ ๒
โทสะ สุขสัณฺญา จัดเป็นวิปัลลาสที่ ๓
โมหะ อตฺตสัณฺญา จัดเป็นวิปัลลาสที่ ๔
สมณะ อสุภัสสัณฺญา จัดเป็นสติปัฏฐานที่ ๑
อโลภะ ทุกขสัณฺญา จัดเป็นสติปัฏฐานที่ ๒
วิปัสสนา อนิจจสัณฺญา จัดเป็นสติปัฏฐานที่ ๓
อโมหะ อนัตตสัณฺญา จัดสติปัฏฐานที่ ๔

ที่สุดของนัย

ที่สุดของสี่หวิกกัฬิตนัย คือ สามัญญผล ๔

ที่สุดของติปุกขลนัย คือ วิโมกข์ ๓

ที่สุดของนันทิยาวัฏฏนัย คือ วิมุตติ ๒

บุคคล ๒ บุคคล ๔ บุคคล ๓

บุคคล ๒	บุคคล ๔	บุคคล ๓
ต้นหาจريت	ทุกขาปฏิปทา ท้นธาภิญญา	เนยยะ
	ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา	วิปญฺจิตฺตญฺญู
ทิกฺขุจฺจريت	สุขาปฏิปทา ท้นธาภิญญา	
	สุขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา	อุคฆฏิตฺตญฺญู
นันทิยาวัฏฏนํย	สีหวิกกีฬิตนํย	ติปุกขลนํย

แบบแผนการอธิบายพระพุทธรพจน์ ๓๓

ฝ่ายพยัญชนะ ๒๔	ฝ่ายอรรณะ ๙
กลุ่มพยัญชนะ ๖ หาระ ๑๖ ทิสาลอจนนัย ๑ อังกุสนัย ๑	กลุ่มอรรณะ ๖ นันทิยาวิภูณนัย ๑ ติปุกลนัย ๑ สีหวิกกีฬิตนัย ๑

ปรหมัตถธรรม ๔ กับ ชั้นร ๕

๑. รูปชั้นร = รูป ๒๘
 ๒. เวทนาชั้นร = เวทนาเจตสิก
 ๓. สัญญาชั้นร = สัญญาเจตสิก
 ๔. สังขารชั้นร = เจตสิก ๕๐
 ๕. วิญญาณชั้นร = จิต ๘๙
- นิพพาน = ชั้นรวิมุตติ

ปรหมัตถธรรม ๔ กับ อายตนะ ๑๒

๑. จักขายตนะ = จักขุปสาทรูป
๒. โสตายตนะ = โสตปสาทรูป
๓. ฆานายตนะ = ฆานปสาทรูป
๔. ชิวหายตนะ = ชิวหาปสาทรูป
๕. กายายตนะ = กายปสาทรูป
๖. มนายตนะ = จิต ๘๙
๗. รูปายตนะ = វិណ្ណรูป
๘. สัททหายตนะ = สัททรูป
๙. คันธายตนะ = คันธรูป
๑๐. รสอายตนะ = รสรูป
๑๑. โผฏฐัพพายตนะ =
ปฐวีธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุ
๑๒. ฐัมมายตนะ =
สุขุมรูป ๑๖, เจตสิก ๕๒, นิพพาน

ปรหมัตถธรรม ๔ กับ ธาตุ ๑๘

๑. จักขุธาตุ = จักขุปสาทรูป ๒. รูปธาตุ = វិណ្ណរូប ๓. จักขุวิญญาณธาตุ = จักขุวิญญาณ ๒
๔. โสตรธาตุ = โสตรปสาทรูป ๕. สัทธาตุ = สัททรูป ๖. โสตวิญญาณธาตุ = โสตวิญญาณ ๒
๗. ฆานธาตุ = ฆานปสาทรูป ๘. คันธธาตุ = คันธรูป ๙. ฆานวิญญาณธาตุ = ฆานวิญญาณ ๒
๑๐. ชิวหาธาตุ = ชิวหาปสาท ๑๑. รสธาตุ = รสรูป
๑๒. ชิวหาวิญญาณธาตุ = ชิวหาวิญญาณ ๒
๑๓. กายธาตุ = กายปสาทรูป
๑๔. โผฏฐัพพธาตุ = ปฐวีธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุ
๑๕. กายวิญญาณธาตุ = กายวิญญาณ ๒
๑๖. มโนธาตุ = ปญฺจทวาราวชชนจิต ๑, สัมปฏิจฉนจิต ๒
๑๗. ทัมมธาตุ = สุขุมรูป ๑๖, เจตสิก ๕๒, นิพพาน
๑๘. มโนวิญญาณธาตุ = จิต ๗๖

ปรหมัตถธรรม ๔ กับ อริยสัจ ๔

๑. ทุกขอริยสัจ = โลกียจิต ๘๑, เจตสิก ๕๑ (เว้นโลภะ), รูป ๒๘
๒. ทุกขสมุททยอริยสัจ = โลกเจตสิก
๓. ทุกขนิโรธอริยสัจ = นิพพาน
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา = มัคคังคเจตสิก ๘ ที่เกิดในมรรคจิต ๔
ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ - ปัญญาเจตสิก, สัมมาสังกัปปะ - วิตักกเจตสิก,
สัมมาวาจา - สัมมาวาจาเจตสิก, สัมมากัมมันตะ - สัมมากัมมันตเจตสิก,
สัมมาอาชีวะ - สัมมาอาชีวะเจตสิก, สัมมาวายามะ - วิริยเจตสิก,
สัมมาสติ - สติเจตสิก, สัมมาสมาธิ - เอกัคคตาเจตสิก

คำอธิบายอริยสัจ

ทุกขอริยสัจ	ทุกขสมุททยอริยสัจ	ทุกขนิโรธอริยสัจ	ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ
<p>(๑) ความเกิด</p> <p>(๒) ความแก่</p> <p>(๓) ความเจ็บ</p> <p>(๔) ความตาย</p> <p>(๕) ความประสพกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก</p> <p>(๖) ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก</p> <p>(๗) ปรรณาสีงใดไม่ได้สิ่งนั้น</p> <p>(๘) อุปาทานขันธ์ ๕</p>	<p>ตัณหาอันทำให้เกิดอีก</p> <p>ประกอบด้วยความเพลิดเพลिन</p> <p>และความกำหนัด</p> <p>มีปกติให้เพลิดเพลिन</p> <p>ในอารมณ์นั้น ๆ</p> <p>คือ ตัณหา ๓</p> <p>(๑) กามตัณหา</p> <p>(๒) ภวตัณหา</p> <p>(๓) วิภวตัณหา</p>	<p>ความดับตัณหา</p> <p>ความสละ</p> <p>ความสละคืน</p> <p>ความพ้น</p> <p>ความไม่อาลัย</p>	<p>อริยมรรคมีองค์ ๘</p> <p>(๑) สัมมาทิฏฐิ</p> <p>(๒) สัมมาสังกัปปะ</p> <p>(๓) สัมมาวาจา</p> <p>(๔) สัมมากัมมันตะ</p> <p>(๕) สัมมาอาชีวะ</p> <p>(๖) สัมมาวายามะ</p> <p>(๗) สัมมาสติ</p> <p>(๘) สัมมาสมาธิ</p>

ญาณ ๓ รอบในอริยสัจ ๔ เป็นญาณ ๑๒

ทุกขอริยสัจ	ทุกขสมุททยอริยสัจ	ทุกขนิโรธอริยสัจ	ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ	ญาณ
นี้ทุกขอริยสัจ	นี้ทุกขสมุททยอริยสัจ	นี้ทุกขนิโรธอริยสัจ	นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ	สังขญาณ
ทุกขอริยสัจนี้ ควรกำหนดรู้	ทุกขสมุททยอริยสัจนี้ ควรละ	ทุกขนิโรธอริยสัจนี้ ควรทำให้แจ้ง	ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ ควรเจริญ	กิจจญาณ
ทุกขอริยสัจนี้ เราได้กำหนดรู้แล้ว	ทุกขสมุททยอริยสัจนี้ เราละได้แล้ว	ทุกขนิโรธอริยสัจนี้ เราได้ทำให้แจ้งแล้ว	ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ เราได้เจริญแล้ว	กตญาณ

ตัวอย่าง

การอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์

ตัวอย่าง ๓

เอกายโน อัย ภิกขเว มคฺโค, สตฺตํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺกฺกมฺย
ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมฺย ฌายสฺส อธิคฺมฺย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาเย,
ยทฺธิ จตฺตารุ สติปญฺจานา.

กตเม จตฺตารุ. อิท ภิกขเว ภิกขุ

กาเย กายานุปสฺสี วิหฺรติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ,
เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหฺรติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ,
จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหฺรติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ,
ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหฺรติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ

ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘.

สี่หวิกก็ฬิตนัย

สติปฏฐาน ๔	โวนาน ๔	สังกิลลล ๔
กายานุปัสสนา	อสุภัสัณญานา	สุภัสัณญานา
เวทนานุปัสสนา	ทุกขัสัณญานา	สุขัสัณญานา
จิตตานุปัสสนา	อนิจจัสัณญานา	นิจจัสัณญานา
ธัมมานุปัสสนา	อนัตตัสัณญานา	อัตตัสัณญานา

ราคจริต	โทสจริต	ทิฏฐิจริตอินทรีย์อ่อน	ทิฏฐิจริตอินทรีย์กล้า
ทุกขาปฏิบัติ ทันทธาภิณฺญา	ทุกขาปฏิบัติ ชิปปาภิณฺญา	สุขาปฏิบัติ ทันทธาภิณฺญา	สุขาปฏิบัติ ชิปปาภิณฺญา
กายานุปัสสนา	เวทนานุปัสสนา	จิตตานุปัสสนา	ธัมมานุปัสสนา
ปฐมฌาน	ทุติยฌาน	ตติยฌาน	จตุตถฌาน
ทิพพวิหาร	พรหมวิหาร	อริยวิหาร	อาเนญชวิหาร
สังวรปธาน	ปหานปธาน	ภาวนापธาน	อนุรักขนาปธาน
การละมานะ	การถอนตัณหา	การขจัดอวิชชา	การทำภพให้สงบ
สังจาธิฏฐาน	จาคาธิฏฐาน	ปัญญาธิฏฐาน	อุปสมาธิฏฐาน
ฉันทสมาธิ	วิริยสมาธิ	จิตตสมาธิ	วิมังสาสมาธิ
อินทรีย์สังวร	ตบะ	ปัญญา	นิพพานอันสลัดคืนอุปธิทั้งปวง
เมตตา	กรุณา	มุกทิตา	อุเบกขา

ราคจริต	โทสจริต	ทิฏฐิจรিতอินทรีย์อ่อน	ทิฏฐิจริตอินทรีย์กล้า
กายานุปัสสนา	เวทนานุปัสสนา	จิตตานุปัสสนา	ธัมมานุปัสสนา
สุภวิปัสสาส	สุขวิปัสสาส	นิจจวิปัสสาส	อัตตวิปัสสาส
กพพีการาหาร	ผัสสาหาร	วิญญาณาหาร	มโนสัญเจตนาหาร
กามุปาทาน	ภวุปาทาน	ทิฏฐุปาทาน	อัตตวาทูปาทาน
กามโยคะ	ภวโยคะ	ทิฏฐิโยคะ	อวิชาโยคะ
อภิชฌากายคันถะ	พยาปาทกายคันถะ	สีลัปปตปรามาสกายคันถะ	อิทังสัจจาภินิเวสกายคันถะ
กามาสวะ	ภวาสวะ	ทิฏฐุาสวะ	อวิชาสวะ
กาโมฆะ	ภโวฆะ	ทิฏฐุโฆฆะ	อวิชาโฆฆะ
ราคสัลละ	โทสสัลละ	มานสัลละ	โมหสัลละ
รูปุปควิญญาณัฏฐิติ	เวทนุปควิญญาณัฏฐิติ	สัจญูปควิญญาณัฏฐิติ	สังขารูปควิญญาณัฏฐิติ
ราคะในรูป	ราคะในเวทนา	ราคะในสัญญา	ราคะในสังขาร
ฉันทาคติ	โทสาคติ	ภยาคติ	โมหาคติ

ธรรมฝ่ายโฆทาน ๑๐	ธรรมฝ่ายสังกิเลส ๑๐
ปฏิบัติ ๔	อาหาร ๔
สติปัฏฐาน ๔	วิปัสสนา ๔
ฌาน ๔	อุปาทาน ๔
วิหารธรรม ๔	โยคะ ๔
สัมมัตตธรรม ๔	คันถะ ๔
อัญจนอัมภุตธรรม ๔	อัสวะ ๔
อธิฏฐาน ๔	โธมะ ๔
สมาธิภาวนา ๔	สัลละ ๔
สุขภาคิยธรรม ๔	วิญญาณัญญิตติ ๔
อัปปมัญญา ๔	อคตคมนะ ๔

สรุปลงอริยสัจ

ขั้น ๕ ที่เป็นวิภูฏะทุกข์ เป็นทุกขสัจ

ตัณหาที่ผูกพันในทุกข์นั้นและธรรมฝ่ายสังกิเลส เป็นสมุทัยสัจ

ความสิ้นตัณหา เป็นนิโรธสัจ

อริยมรรคมีองค์ ๘ และธรรมฝ่ายโงทาน เป็นมัคคสัจ

นันทิยาวัฏฏนัย

สังกิเลส	จริต	ข้อปฏิบัติ	ปฏิบัติ	ก้าวลงมรรค	บรรลุธรรม
อวิชชา	ทิฏฐิจริต	สัลলেখะ	สุขาปฏิบัติ	ธัมมานุสारी	ทิฏฐิปัตตะ
ตัณหา	ตัณหาจริต	สิกขา	ทุกขาปฏิบัติ	สัทธานุสारी	สัทธาวิมุตตะ

นันทิยาวิภูษณ์

ตัมหา		อวิชา	
ตัมหาจริต อ.อ่อน	ตัมหาจริต อ.แก้ก้ำ	ทิฏฐิจริต อ.อ่อน	ทิฏฐิจริต อ.แก้ก้ำ
กายานุปัสสนา	เวทนานุปัสสนา	จิตตานุปัสสนา	ธัมมานุปัสสนา
สมถยานิกะ อ.อ่อน	สมถยานิกะ อ.แก้ก้ำ	วิปัสสนายานิกะ อ.อ่อน	วิปัสสนายานิกะอ.แก้ก้ำ
ทุกขาปฐิปทา ทั้นธาภิณญา	ทุกขาปฐิปทา ชิปปาภิณญา	สุขาปฐิปทา ทั้นธาภิณญา	สุขาปฐิปทา ชิปปาภิณญา
สัทธานุสารี		ธัมมานุสารี	
สัทธาวิมุตตะ		ทิฏฐิปัตตะ	

ตัวอย่าง ๑

มโนปุพฺพพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทฺฐุเจน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกํว วหโต ปทํ.
ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑/๑๕.

ติปุกขลนัย

มนสา เจ ปทุฏฺเฐน,

เมื่อแสดงโทษะที่เป็นอกุศลมูลอย่างหนึ่ง สภาวธรรมที่เป็นอกุศลมูลทั้งหมด ก็เป็นอันแสดงด้วยเพราะเป็นรากเหง้าของอกุศลเหมือนกัน

จึงได้ธรรมฝ่ายสังกิเลสที่เป็นอกุศลมูล ๓ ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ

การอธิบายให้เข้าใจชัดเจนถึงธรรมฝ่ายสังกิเลสและฝ่ายไวทาน

โดยอาศัยมูลบท ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

เรียกว่าติปุกขลนัย

ติปุกขลนัย

อกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ

ทุจจริต ๓ คือ กายทุจจริต วจีทุจจริต มโนทุจจริต

อกุศลวิตก ๓ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก

อกุศลสังขยา ๓ คือ กามสังขยา พยาบาทสังขยา วิหิงสาสังขยา

วิปริตสังขยา ๓ คือ นิจจสังขยา สุขสังขยา อนัตตสังขยา

เวทนา ๓ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา

ทุกข์ ๓ คือ ทุกขทุกข์ วิปริณามทุกข์ สังขารทุกข์

อัคคี ๓ คือ ไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ

สัลลະ ๓ คือ ลุกศรคือราคะ ลุกศรคือโทสะ ลุกศรคือโมหะ

ชัฏฐ ๓ คือ ชัฏฐคือราคะ ชัฏฐคือโทสะ ชัฏฐคือโมหะ

อุปกรณ์ของอกุศล ๓ คือ กายกรรมเป็นอกุศล วจีกรรมเป็นอกุศล มโนกรรมเป็นอกุศล

วิบัติ ๓ คือ ศีลวิบัติ ทิฎฐิวิบัติ อาจารย์วิบัติ

ติปุกขลนัย

กุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

สุจริต ๓ คือ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต

กุศลวิตก ๓ คือ เนกขัมมวิตก อพยาปาทวิตก อวิหิงสาวิตก

สมาธิ ๓ คือ สมาธิที่มีวิตกและวิจાર สมาธิที่ไม่มีวิตกมีแต่วิจાર สมาธิที่ไม่มีวิตกและวิจાર

กุศลสังขญา ๓ คือ เนกขัมมสังขญา อพยาปาทสังขญา อวิหิงสาสังขญา

สังขญาไม่วิปริต ๓ คือ อนิจจสังขญา ทุกขสังขญา อนัตตสังขญา

อุปกรณ์ของกุศล ๓ คือ กายกรรมเป็นกุศล วจีกกรรมเป็นกุศล มโนกรรมเป็นกุศล

ความหมดจด ๓ คือ ความหมดจดทางกาย ความหมดจดทางวาจา ความหมดจดทางใจ

สมบัติ ๓ คือ ศีลสมบัติ สมาธิสมบัติ ปัญญาสมบัติ

สิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

ชั้น ๓ คือ ศีลชั้น สมาธิชั้น ปัญญาชั้น

วิโมกขमुख ๓ คือ สุขุญญตะ อนิมิตตะ อัปปณิหิตะ

อกุศลกรรมบถ ๑๐ (ทุจจริต ๓)	กุศลกรรมบถ ๑๐ (สุจจริต ๓)
ธรรมที่ไม่ดี	ธรรมที่ดี
อนริยธรรม	อริยธรรม
อกุศลธรรม	กุศลธรรม
ธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์	ธรรมที่เป็นประโยชน์
อธรรม	ธรรม
ธรรมที่มีอาสวะ	ธรรมที่ไม่มีอาสวะ
ธรรมที่มีโทษ	ธรรมที่ไม่มีโทษ
ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน	ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน
ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุมติและปฏิสันธิ	ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน
ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร	ธรรมที่มีสุขเป็นกำไร
ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก	ธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก

อกุศลกรรมบถ ๑๐ (ทุจจริต ๓)	กุศลกรรมบถ ๑๐ (สุจจริต ๓)
ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค	ธรรมที่เป็นอริยมรรค
ธรรมที่เป็นฝ่ายดำ	ธรรมที่เป็นฝ่ายขาว
อสังฆธรรม	สังฆธรรม
ธรรมของอสัตบุรุษ	ธรรมของสัตบุรุษ
ธรรมที่ไม่ควรทำให้เกิดขึ้น	ธรรมที่ควรทำให้เกิดขึ้น
ธรรมที่ไม่ควรเสพ	ธรรมที่ควรเสพ
ธรรมที่ไม่ควรเจริญ	ธรรมที่ควรเจริญ
ธรรมที่ไม่ควรทำให้มาก	ธรรมที่ควรทำให้มาก
ธรรมที่ไม่ควรระลึก	ธรรมที่ควรระลึก
ธรรมที่ไม่ควรกระทำให้แจ้ง	ธรรมที่ควรกระทำให้แจ้ง
ความประพฤติน่าเสมอ	ความประพฤติน่าเสมอ

ลำดับ	สังกิลธรรม ๔๐ ประการ	โฆทานธรรม ๔๐ ประการ
1	ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์	ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
2	ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์	ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์
3	เป็นผู้พอใจการฆ่าสัตว์	เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
4	สรรเสริญการฆ่าสัตว์	สรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
5	ตนเองเป็นผู้ลักทรัพย์	ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์
6	ชักชวนผู้อื่นให้ลักทรัพย์	ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการลักทรัพย์
7	เป็นผู้พอใจการลักทรัพย์	เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการลักทรัพย์
8	สรรเสริญการลักทรัพย์	สรรเสริญการงดเว้นจากการลักทรัพย์
9	ตนเองเป็นผู้ประพฤตินอกในกาม	ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤตินอกในกาม
10	ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤตินอกในกาม	ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการประพฤตินอกในกาม
11	เป็นผู้พอใจการประพฤตินอกในกาม	เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการประพฤตินอกในกาม
12	สรรเสริญการประพฤตินอกในกาม	สรรเสริญการงดเว้นจากการประพฤตินอกในกาม

สังกิเลสธรรม	โฆทานธรรม
ราคะ	อสุภะ
โทสะ	เมตตา
โมหะ	ปัญญา
กายทุจริต	กายสุจริต
วจีทุจริต	วจีสุจริต
มโนทุจริต	มโนสุจริต
กามวิตก	เนกขัมมวิตก
พยาบาทวิตก	อพยาบาทวิตก
วิหิงสาวิตก	อวิหิงสาวิตก
กามสังญญา	เนกขัมมสังญญา
พยาบาทสังญญา	อพยาบาทสังญญา
วิหิงสาสังญญา	อวิหิงสาสังญญา
กามธาตุ	เนกขัมมธาตุ
พยาบาทธาตุ	อพยาบาทธาตุ
วิหิงสาธาตุ	อวิหิงสาธาตุ

สังกิลธรรม	โฆทานธรรม
อัสสาททิฏฐิ	อนิจจสัญญา
อัตตานุทิฏฐิ	อนัตตสัญญา
มิจฉาทิฏฐิ	สัมมาทิฏฐิ
อรติ	มุกิตา
วิหิงสา	อวิหิงสา
อธัมมจริยา	ธัมมจริยา
อสังตภูจิตา	สังตภูจิตา
อสัมปชัญญะ	สัมปชัญญะ
มหิจฉตา	อปปิจฉตา
ความเป็นผู้ว่ายาก	ความเป็นผู้ว่าง่าย
ความเป็นผู้มีบาปมิตร	ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร
ความฟุ้งซ่านแห่งจิต	อานาปานสติ
อุทัจจะ	สมณะ
อสังวร	สังวร
ปมาทะ	อปปมาทะ

ติปุกขลนัย

ธรรม	อริยสัจ ๔
อุปาทานชั้น ๕ และธรรมชื่ออื่น ๆ ทั้งหมด ที่เป็นผลเกิดจากกิเลสมีอวิชชาและตัณหาเป็นต้น	ทุกขสัจ
ตัณหาและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายสังกิเลส	สมุทยสัจ
พระนิพพานอันเป็นที่ดับทุกข์และดับเหตุเกิดทุกข์	นิโรธสัจ
อริยมรรคและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายโง่ทวน	มัคคสัจ

ตัวอย่าง ๒

สหุพปอปสสุ อกรณั กุสลสสุปสมุพทา
สจิตตปริโยทปนั เอตั พุทธาน สาสนั.
ช.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙.

นันทิยาวิภูษณ

ในอริยมรรคทั้ง ๘ ที่จัดประกอบเป็นสมณะและวิปัสสนานั้น ในอหัตตมรรค
สมาธิในอหัตตมรรค เป็นเจโตวิมุตติ, ปัญญาในอหัตตมรรค เป็นปัญญาวิมุตติ
ธรรมฝ่ายโวกานทั้ง ๒ ทำหน้าที่ละธรรมฝ่ายสังกิเลส ๒ อย่าง
คือ **สมณะละตัณหา วิปัสสนาละอวิชชา**

แยกเป็นธรรมที่ควรรู้อย่าง ๔ ประการตามแนวอริยสัจ ๔ ดังนี้
อุปาทานขันธ ๕ เป็นธรรมที่บุคคลรู้อย่างแล้วควรกำหนดรู้
อวิชชาและภวตัณหา เป็นธรรมที่บุคคลรู้อย่างแล้วควรละ
สมณะและวิปัสสนา เป็นธรรมที่บุคคลรู้อย่างแล้วควรให้เจริญ
วิชชาและวิมุตติ เป็นธรรมที่บุคคลรู้อย่างแล้วควรทำให้แจ้ง

อริยมรรค

อริยมรรค ๘	ชั้น ๓	ธรรมคู่
สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ	ปัญญาชั้น	วิปัสสนา
สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ	ศีลชั้น	สมณะ
สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ	สมาธิชั้น	

แสดงภูมิกับการละสังโยชน์

ภูมิ	มรรค	สังโยชน์ที่ละได้	ระดับสังโยชน์
ทัสสนภูมิ	โสดาปัตติมรรค	สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส	โอรัมภาคิยสังโยชน์
ภาวนาภูมิ	สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค	กามฉันทะ พยาบาท	
	อรหัตตมรรค	รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา	อุทธัมภาคิยสังโยชน์

ลำดับ	กุศลธรรม	อกุศลธรรม
1	สัมมาทิฏฐิ	มิจฉาทิฏฐิ
2	กุศลธรรมเป็นอนnek อันมีสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนnek อันมีมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย
3	สัมมาสังกัปปะ	มิจฉาสังกัปปะ
4	กุศลธรรมเป็นอนnek อันมีสัมมาสังกัปปะเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนnek อันมีมิจฉาสังกัปปะเป็นปัจจัย
5	สัมมาวาจา	มิจฉาวาจา
6	กุศลธรรมเป็นอนnek อันมีสัมมาวาจาเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนnek อันมีมิจฉาวาจาเป็นปัจจัย
7	สัมมากัมมันตะ	มิจฉากัมมันตะ
8	กุศลธรรมเป็นอนnek อันมีสัมมากัมมันตะเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนnek อันมีมิจฉากัมมันตะเป็นปัจจัย
9	สัมมาอาชีวะ	มิจฉาอาชีวะ
10	กุศลธรรมเป็นอนnek อันมีสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนnek อันมีมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัย

ลำดับ	กุศลธรรม	อกุศลธรรม
11	สัมมาวายามะ	มิจฉาวยามะ
12	กุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีสัมมาวายามะเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีมิจฉาวยามะเป็นปัจจัย
13	สัมมาสติ	มิจฉาสติ
14	กุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีสัมมาสติเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีมิจฉาสติเป็นปัจจัย
15	สัมมาสมาธิ	มิจฉาสมาธิ
16	กุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีสัมมาสมาธิเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีมิจฉาสมาธิเป็นปัจจัย
17	สัมมาญาณ	มิจฉาญาณ
18	กุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีสัมมาญาณเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีมิจฉาญาณเป็นปัจจัย
19	สัมมาวิมุตติ	มิจฉาวิมุตติ
20	กุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย	บาปอกุศลธรรมเป็นอนเอก อันมีมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย

มิจฉัตตธรรม ๑๐	สัมมัตตธรรม ๑๐
ธรรมที่ไม่ดี	ธรรมที่ดี
อนริยธรรม	อริยธรรม
อกุศลธรรม	กุศลธรรม
ธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์	ธรรมที่เป็นประโยชน์
อธรรม	ธรรม
ธรรมที่มีอาสวะ	ธรรมที่ไม่มีอาสวะ
ธรรมที่มีโทษ	ธรรมที่ไม่มีโทษ
ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน	ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน
ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุมติและปฏิสันธิ	ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน
ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร	ธรรมที่มีสุขเป็นกำไร
ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก	ธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก

มิจฉัตตธรรม ๑๐	สัมมัตตธรรม ๑๐
ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค	ธรรมที่เป็นอริยมรรค
ธรรมที่เป็นฝ่ายดำ	ธรรมที่เป็นฝ่ายขาว
อสังฆธรรม	สังฆธรรม
ธรรมของอสังฆบุรุษ	ธรรมของสังฆบุรุษ
ธรรมที่ไม่ควรทำให้เกิดขึ้น	ธรรมที่ควรทำให้เกิดขึ้น
ธรรมที่ไม่ควรเสพ	ธรรมที่ควรเสพ
ธรรมที่ไม่ควรเจริญ	ธรรมที่ควรเจริญ
ธรรมที่ไม่ควรทำให้มาก	ธรรมที่ควรทำให้มาก
ธรรมที่ไม่ควรระลึก	ธรรมที่ควรระลึก
ธรรมที่ไม่ควรกระทำให้แจ้ง	ธรรมที่ควรกระทำให้แจ้ง
ฝั่งนี้	ฝั่งโน้น

นันทิยาวิภูษณีย

ธรรม	อริยสัจ ๔
อุปาทานชั้น ๕ และธรรมชื่ออื่น ๆ ทั้งหมด ที่เป็นผลเกิดจากกิเลสมีอวิชชาและตัณหาเป็นต้น	ทุกขสัจ
ตัณหาและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายสังกิเลส	สมุทยสัจ
พระนิพพานอันเป็นที่ดับทุกข์และดับเหตุเกิดทุกข์	นิโรธสัจ
อริยมรรคและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายโงทาน	มัคคสัจ

สวัสดีครับ